

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi /
Journal of Divinity Faculty of Bayburt University
e-ISSN 2630-595X
Sayı: 16 2022/2 - Aralık

**ARAPÇANIN RENKLERİ: MAZÎ VE MUZARÎ FİİL ÖRNEĞİNDE
RENKLERİN SARF/MORFOLOJİ İLMİNDE KULLANIM ÖRNEKLERİ /
BİR METOD DENEMESİ**

*Colors of Arabic: Examples of Usage of Colours in The Science of Morphology in
The Example of Past and Suspective Verbs / A Method Experiment*

Murat YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam
Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâğati Ana Bilim Dalı.

Samsun / Türkiye

*Assistant Professor, Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Department
of the Arabic Language and Rhetoric.*

Samsun / Turkey

mrt.my68@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0824-1549

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 8 Ekim / 8 October 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Kasım / 15 November 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Murat Yıldız, "Arapçanın Renkleri: Mazî ve Muzarî Fiil
Örneğinde Renklerin Sarf/Morfoloji İlminde Kullanım Örnekleri / Bir Metod
Denemesi", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,

16 (Kış 2022): 101-126

DOI: 10.47098/bayburt-ilahiyat.1186003

Öz

Günümüzde anadilin dışında ikinci bir dilin öğrenimi sırasında yaşanan zorluklar bilinmekle birlikte, eğer öğrenilen dil farklı bir alfabeden oluşuyorsa ve dil mantığı tamamen farklıysa bu zorluklar daha da artmaktadır. Arapça öğretiminin en zor kısmı ise, hem öğrenen hem de öğreten açısından sarf/morfoloji kısmıdır. Tamamen farklı bir yapı ve sembollerden oluşan bu kısım ile ilgili olarak, günümüz teknolojilerinin dışında görsel olarak renklerin kullanılarak algılamadaki farkındalığın artırılması çok önemlidir. Pedagojik açıdan renkler, eğitim ve öğretim materyallerinde büyük rol oynar. Materyallerde ilk göze çarpan öge renk ögesidir. Renkler öğrencinin dikkatini çekmek, farkındalığını artırmak ve algıda seçicilik oluşturulması açısından da çok önemlidir. Renkler görsel bir materyalde önemli bir unsur olmakla birlikte, renklerin etkinliği bilinçli ve tutarlı bir şekilde kullanımlarına bağlıdır. Doğru ve dikkat çekici renkler kullanılmaz ya da yoğun renk kullanılır ise, öğrencinin dikkati dağılır. Bu çalışma, renklerin kullanılarak öğrencilerin algılarının ve farkındalıklarının artırılmasına, kavramları ve sembolleri daha iyi ve kalıcı bir şekilde kavrayıp anlamalarını sağlamaya yönelik yöntemin uygulanmasına yönelik bilgiler sunmaktadır. On yıl boyunca uygulamış olduğumuz bu yöntemin öğrencilerin konuları anlamasında son derece önemli ve etkin olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Dil Bilim, Arapça Öğretimi, Arapça'da Renkler, Algıda Seçicilik, Morfoloji

Abstract

Today, the difficulties experienced while learning a second language other than the mother tongue increase if the language being learned consists of a different alphabet and the logic of the language is completely different. The most difficult part of Arabic teaching is the morphology part for both the learner and the teacher. This part, which consists of a completely different structure and symbols, is very important to increase awareness in perception by using colors visually, apart from today's technologies. From a pedagogical point of view, colors play a major role in educational and teaching materials. The first striking element in materials is the color element. Colors are also very important in terms of attracting the attention of students, increasing their awareness, and creating selectivity. Although colors are important elements in visual materials, their effectiveness depends on their conscious and consistent use. If the right striking colors are not used or intense colors are

used, the student's attention may be distracted. This study is aimed at increasing the perceptions and awareness of students by using colors and enabling them to comprehend and understand concepts and symbols in a better and more permanent way. It has been observed that this method, which we have been implementing for ten years, is extremely important and effective on students' understanding the subject.

Key Words: Arabic Language and Rhetoric, Linguistics, Arabic Education, Colors in Arabic, Logic of the Language, Selective Perception, Morphology.

Giriş

Geçmişten günümüze Arapçanın nasıl daha kolay ve daha basit öğretilebileceği üzerine kafa yoran dilbilimciler, bu konuda birçok eser telif etmişlerdir. Ancak sahip oldukları teknik imkanlar sınırlı olduğu için, yazdıkları eserlerde renkleri pek kullanmamışlardır. O günün şartları içerisinde renklerin kullanım imkânlarına ulaşabilmek çok zor olmakla birlikte günümüzde görsel ve yazılı birçok fırsat mevcuttur. Biz de günümüz imkânlarından yararlanarak bu eserlerin daha iyi anlaşılması için neler yapabiliriz gayreti içerisinde iken, renklerin eğitim materyallerinde kullanımının öğrenci açısından önemini fark ettik.

Dilin öğretimi konusunda, tarihin her döneminde farklı strateji ve yöntemler uygulanagelmiştir. Kişiyi anadilin öğretiminin yanı sıra, bir yabancı dil becerisinin kazandırılmasında da benzer yöntem ve teknikler kullanılarak öğretim sürecinin etkinliğinin artırılması için, dil becerilerinin eğitimi, kelime hazinesinin geliştirilmesi ve dil bilgisi öğretimi olmak üzere üç temel boyutta eğitim öğretim süreçlerine yoğunlaşmakta olduğu görülmektedir.¹

Yabancı dil öğretiminde kullanılan yöntemler öğretimin kuramsal temellerini belirlediği için, kullanılan yöntemlerin temel ilkelerinden sınırlı alanları ve kullanım şekillerine kadar tüm özelliklerini iyi bilmek gerekmektedir. Söz konusu yöntemler, öğretim sürecinde kullanılan yöntemlerin eksikleri ve/veya yeni ihtiyaçlar dikkate alınarak geliştirilmektedir. Ancak dil öğretiminde birbiri ardına ortaya çıkan yöntemler, öğretim ve öğretimin geniş çerçevesi bağlamını tam olarak

¹ Muhammed Raşit Memiş, "Yabancılarla Türkçe Öğretenlerin Başvurdukları Kelime Öğretim Stratejilerinin Belirlenmesi", *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 14/28 (2019), 276.

irdeleyemediği için, her yerde ve herkes için beklenen sonuçları doğurmayabilir.²

Yabancı dil öğretiminde kullanılan bazı yöntemler vardır ki, bunlar genel olarak; dilbilgisi-çeviri yöntemi, doğal yöntem, dolaysız yöntem, işitsel-dilsel yöntem, bilişsel yöntem, sessiz yol, telkin yöntemi vb. şekillerde sıralanmaktadır.³ Ayrıca dil öğretiminde kullanılan yöntemler kadar kelime öğretiminde de bazı stratejilerin kullanımı, dil öğretiminde önemli görülmektedir. Bu noktada Muhammed Raşit Memiş tarafından, öğrencilerin kullanabileceği yöntemleri, teknikleri ve bu süreçte benimseyebilecekleri tavır ve tutumları kapsamakta olan, öğretme, açıklama, pekiştirme, beceri kazandırma, yönlendirme ve kontrol stratejileri sıralanmıştır.⁴

Yabancı dil öğretiminde görsel-işitsel araçların kullanımının, hedeflenen amaçların gerçekleşmesinde önemli bir yere sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bu noktada Dale, ders öğretimi araç-gereçlerinin görsel-işitsel öğelerle desteklenmesi gerektiğini işaret etmiştir. Bu doğrultuda 20. yy'ın teknolojik gelişmeleri, yabancı dil öğretiminde araç-gereç kullanımını farklı bir boyuta taşıyıp önemli ölçüde etkilemiştir. Görsel-İşitsel Yöntem'e göre öğretmenler dil öğretirken mutlaka bu araçlardan yararlanmak zorundadırlar.⁵ Renklerle yapılan öğretimde öne çıkan alan ise genellikle müzik eğitimi olmaktadır. Bu teknik, seslerin renklerle ifade edilmesi anlayışına dayandığı için renklerle müzik öğretim tekniği diye adlandırılır. Bu teknikte diziyi oluşturan yedi ayrı nota, yedi ayrı renkte gösterilir. Söz konusu renkler sırasıyla kırmızı-do, beyaz-re, sarı-mi, kahverengi-fa, mavi-sol, yeşil-la, mor-si'dir. Sesleri renklerle tanıtmaya ve kavratmaya yolunu benimseyip bunu nota öğretim tekniği olarak uygulayan kişi, eğitimci Ptaçinski'dir. Bu teknikte önce kırmızı, sarı ve mavi (do-mi-sol) renklere ait sesler üzerinde çalışma yapılır, sonra sırayla mor-si, beyaz-re, kahverengi-fa ve yeşil-la renklerine ait sesler verilir. Renkler çocukların dünyasında büyük yer kapladığı için çok etkili bir tekniktir.⁶ Araştırmalardan

² Seçil Tümen Akyıldız, *Bilişsel Koçluk Destekli Yanıttıcı Öğretim Yaklaşımının İngilizce Öğretiminde Öğrencilerin Akademik Başarısına, Kalıcılığa, Yanıttıcı Düşünme Ve Üstbiliş Becerilerine Etkisi* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 19.

³ Geniş bilgi için bkz. Akyıldız, *Bilişsel Koçluk Destekli Yanıttıcı Öğretim*, 19-32.

⁴ Bkz. Memiş, "Yabancılar Türkçe Öğretmenlerin Başvurdukları Kelime Öğretim Stratejilerinin Belirlenmesi", 277-280.

⁵ Ertan Kuşçu, "Yabancı Dil Öğretimi/Öğreniminde Görsel ve İşitsel Araçları Kullanmanın Önemi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/43 (ts.), 216.

⁶ <https://bisgen.blogspot.com/2010/10/renklerle-nota-muzik-ogretimi-hakknda.html> (23.12.2020).

da görüldüğü üzere renkler, görsel hafızayı etkilerken, kelime ve telaffuzların zihinde daha kalıcı olması için önemli bir işlev görmektedir.

Renkler sadece eğitimin değil, hayatımızın da vazgeçilmez unsurlarıdır. Örneğin tarihi geçmişi yaklaşık 5000 yıla dayanan Feng Shui öğretisi, insanoğlunun ruh-beden-mekân uyumunu sağlamayı hedeflemiştir.⁷

Günlük hayatımızda renkler çok önemli bir yer tutar. Trafik lambaları, şirketlerin dikkat çekmek için logolarında kullandıkları renkler ve hatta bakmaya doyamadığımız gökkuşağı renkleri. Pedagojik açıdan da renkler, eğitim ve öğretim materyallerinde büyük rol oynar. Materyallerde ilk göze çarpan öge renk ögesidir. Renkler öğrencinin dikkatini çekmek, farkındalığını arttırmak ve aldığa seçicilik oluşturulması açısından da çok önemlidir. Renkler görsel bir materyalde önemli bir unsur olmakla birlikte, renklerin etkinliği bilinçli ve tutarlı bir şekilde kullanımlarına bağlıdır. Doğru ve dikkat çekici renkler kullanılmaz ya da yoğun renk kullanılır ise öğrencinin dikkati dağılabilir.

Arapça öğretiminin hem öğrenci hem de öğretici açısından en zor gelen kısmı, şüphesiz kelime bilgisi yani sarf/morfolojidir. Genelde öğretilirken tümdengelim metoduna göre kelimenin tümü ezberletilen klasik sistemlerde, öğrenci haliyle bu kelimenin içindeki harflerin ne anlama geldiğini anlamamakta, isim ve fiiller arasındaki benzerliklerden dolayı çokça sıkıntı yaşanmaktadır.

Bu çalışma, derslerine girdiğim Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfı öğrencilerine 10 sene boyunca uygulanmış, portföy haline getirilmiş ve 2020-2021 yılı itibariyle classroom'a yüklenmiş bir çalışmadır. Bu kelimeleri yazdırırken, eğitim materyalleri açısından çok büyük bir öneme sahip olan, fakat Arapça eğitiminde bu önemi daha yeni yeni anlaşılmaya başlanan renklerin kullanımının, öğrencilerin konuları anlamasında çok faydası olduğunu tespit ettik.⁸

Sadece derslerin tek başına çok faydasının olmadığı, derslerin yanı sıra verilen ödevlerin öğrenci açısından önemi ise yadsınamaz. Biz de tüm bunları gözönünde bulundurup, hem kelimelerde hem de cümlelerde renkleri kullanarak ve öğrencilerin de kullanmasını sağlayarak bu farkındalığı oluşturmaya çalıştık.

⁷ <https://www.thespruce.com/what-is-feng-shui-1275060>.

⁸ Söz konusu yöntem, son on yılda dersine girdiğimiz İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfı öğrencileri tarafından tatbik edilmiştir.

Yöntem

Algıda seçicilik, İnsanın algı sürecinde etkili olduğu kabul edilen psikolojik bir kavramdır.⁹ Çevrede bulunan uyarıcılardan, olaylardan, nesnelere ya da sembollerden bir ya da birkaçına dikkatini yöneltmektir. Kişi, ihtiyaçlarına ve dış uyaranlara göre konumlanarak algıda bir seçim yapabilir. Böylece dikkati çekilmiş, uyarılma ve farkındalık seviyesi yükseltilmiş olur.¹⁰ Psikolojide Gestalt kuramı olarak bilinen bu kavram dikkate alınarak öğrencilerin dikkatini çekmek, farkındalıklarını artırmak için renklerin kullanıldığı tümdengelim metodu uygulanıp cümle cümle ezberlettirilen fiil çekim tabloları, harf harf her harfin kelime içindeki konumunu belirtecek şekilde renkli kalemle yazdırılmıştır.

Amaç

Klasik Arapça öğretiminde bir kelime gibi gözüken ifadelerin, cümle olma ihtimali söz konusudur. Bu anlamı ise ayrı ayrı kelimeler değil, o ifadenin içindeki harfler verebilir.

Sözgelimi; يَكْتُبُ ifadesinde hem yüklem hem de özne bulunmaktadır. Buradaki özne “ ا ” elif harfi olup, baş taraftaki ي harfi muzâra’at harfi, sonundaki ن harfi ise i’rab alametidir. İşte öğrencinin bu ayrımların farkına varabilmesi için daha başlangıçta ödevlerini yaparken -genelde- tek renkle yazılan bu kelimelerdeki bu harflerin artık farklı renkli kalemle yazılması ile, ileride burada bir kelime değil aslında öznesi yüklemi bulunan bir fiil cümlesi olduğunun farkına varılması sağlanır: يَكْتُبُ

Artık öğrenci, يَكْتُبُ يَكْتُبُ kelimelerinin, öznesi yüklemi olan bir fiil cümlesi olduğunu, ancak يَكْتُبُ fiilinin failinin gizli zamir هو olduğunu, يَكْتُبُ fiil cümlesinin failinin هما değil tesniye elifi/ ا olduğunu; yine يَكْتُبُ fiilinin merfu, merfuluk alametinin lafzî damme olduğunu kavrarken, يَكْتُبُ fiilinin makamının da merfu olduğunun, ancak merfuluk alametinin hareke değil harf yani nun harfi olduğunun farkına varıp i’rab alametinin yerine göre bazen hareke bazen ise harf olduğunu anlar.

Yine sarf açısından bir fiilin aslî harflerinin bilinmesi, ileri seviyede i’lâl kaidelerinin anlaşılmasında çok ama çok önemlidir. Bir öğrenci daha başlangıç seviyesinde fâü’l fi’l aynu’l fi’l ve lâmü’l fi’l harflerini anlamazsa, anlama faaliyetlerinin daha da zorlaşacağı bir gerçektir.

⁹ Geniş bilgi için bk. Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi kitabevi, 1992), 121-125.

¹⁰ Binnur Yeşilyaprak (ed.), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2004), 223.

Buna göre görsellerde vurgulanmak istenen noktalar renklendirilmiş ve bir tutarlılık içerisinde ayırt edici dikkati dağıtmadan konuyla ilgili hedef noktayı vurgulama, birbiriyle bağlantısı ya da farklılıkları olan kısımları mantıksal olarak birbiriyle bağlama, nihayetinde öğrencinin anlamasını sağlayarak bir farkındalık oluşturma amaçlanmıştır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, öğrencilere tümdengelim metodu uygulanıp cümle cümle ezberlettirilen fiil çekim tabloları, harf harf her harfin kelime içindeki konumunu belirtecek şekilde renkli kalemlerle yazdırılmıştır. Ayrıca sözgelimi يَكْتُبَانِ fiilini yazarken her harfin hangi mânaya geldiğini sesli bir şekilde tekrar ederek; ي muzaraat harfi, ك faul fiil aslî harf, ت aynul fiil aslî harf, ب lamul fiil harfi aslî harf, ' tesniye elifi bariz muttasıl merfu zamir yani fail, ن ref' alameyi diye tekrar ederek kavramların yerleşmesi de hedeflenmiştir. Ayrıca bu harflerin mânâ faillerinin هما olduğu, ancak teknik olarak faillerin bu harfler olduğu ısrarla anlatılmalı, üzerinde durulmalıdır. Aksi takdirde öğrenci, bu harfleri isim cümlesinde kullanılan zamirlerle karıştırmakta, هما كتب الدرس هو cümlesindeki هو'yi هما كتب الدرس cümlesinde mübteda olan هو ve هما zamirlerini fail zannedip, örneğin كتب fiil cümlesinin failinin tesniye elifi olmayıp هما olduğunu zannedebilmektedir. Bu ayrımı yapabilmeyen en iyi yolu ise, daha fiil çekimleri esnasında klasik يكتب يكتبان يكتبون şeklinde çekirtmeden önce, daha başlangıçta kuantum fiziğindeki gibi mümkün olduğu kadar cümleyi parçalayıp, her harfin hangi mânaya geldiğini öğretmekten geçer. Ayrıca her dilde olduğu gibi öğrencinin yazma becerileri en başta gelişirken gelişigüzel değil, neyin ne olduğunu anlayarak bilinçli bir anlama, kavrama, analiz etme ve sentezleme seviyesine ulaşması sağlanır.

Bu yöntem sadece ders anlatımında değil, aynı şekilde ödevlerde de kullanılmış, öğrencilere örnek tablolar verilerek ödevlerini bu şekilde yapmaları sağlanmıştır. Bunun yanında, renklerle vurgulanan terimlerin tekrar yolu ile ezberletilip benimsetilmesi ve anlaşılmasını sağlanmıştır.

Bu örnek çalışmada, sülasi mücerred fiillerin kalıplarının mâzî ve muzâri örnekleri verilmiştir. Özellikle bu fiil çekimleri yapılırken, sadece ezberle yetinilmeyip failleri de belirtilmelidir. Buna göre fiil cümlelerinin failleri ya açık isim ya da zamir olarak gelir. Zamir olarak gelirse de ya açık zamir ya da gizli zamir olarak gelir. Bu cümle fiil cümlesinin temel mantığını oluşturur. Dolayısıyla şimdi çekimlenecek tüm fiillerin birer faili/öznesi vardır. Yani herbiri birer basit fiil cümlesidir. Buradan hareketle öğrenciye cümle kuruluşu öğretilmesi için, bu bilginin bolca pekiştirilmesi gerekir.

1) Fiil Cümlesinin Failinin Zamir Olarak Gelmesi:

a) Adım Adım Mâzî Fiilin Yapılışı

Birinci adım: Önce adım adım fiili mâzînin yazılması ve fâü'l fi'l harflerinin ayrı renk ile gösterilmesi:

ف 3	ف 6	ف 9	ف 12	فعل
ف 2	ف 5	ف 8	ف 11	ف 14
ف 1	ف 4	ف 7	ف 10	ف 13

1. adım: Önce aslî/kök harflerinin yani fiilin yüklem halinin ilk harfi olan fâü'l fi'l harfinin yani “ف” harfinin mavi renkle numara sırasına göre yazılması:

ف 3	ف 6	ف 9	ف 12	فعل
ف 2	ف 5	ف 8	ف 11	ف 14
ف 1	ف 4	ف 7	ف 10	ف 13

2. adım: Fâü'l fi'l harfinden sonra bu sefer aynü'l fiil harfi olan “ع” harfinin siyah renkle yine numara sırasına göre yazılması:

فعل 3	فعل 6	فعل 9	فعل 12	فعل
فعل 2	فعل 5	فعل 8	فعل 11	فعل 14
فعل 1	فعل 4	فعل 7	فعل 10	فعل 14

3. adım: Aynü'l fi'l harfinden sonra bu sefer lâmü'l fi'l harfi olan “ل” harfinin yeşil renkle yine numara sırasına göre renklendirilerek yazılması.

Böylece;

1. adım; önce aslî/kök harflerini yani fiilin yüklem halinin ilk harfi olan “ف” yazıp fâü'l fi'l harfini “ف” aynü'l fi'l harfini “ع” ve lâmü'l fi'l harfini “ل” olarak gösterdik.

فعل kalıbının

Fe ف / harfine fâü'l fi'l

فعل fiilinin ayn/ ع harfine; aynü'l fi'l

فعل fiilinin lam/ ل harfine de; lâmü'l fi'l denir.

Ve diğer fiiller bu kalıplara göre çekilir. ف fe harfine denk gelen harfe fâü'l fi'l, ع ayn harfine denk gelen harfe aynü'l fi'l, ل lam harfine denk gelen harfe ise lâmü'l fi'l denir.¹¹

¹¹ Ebu'l-Feth Osmân el-Mavsîlî İbn Cinnî, *Sirru smâ'ati'l-i'râb* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 1/47; Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi, Sarf Nahiv Edatlar* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012), 46.

Fâü'l fi'l demek, “فعل” fiilinin “ف” harfine denk gelen harf” demektir. Aynü'l fi'l demek, “فعل” fiilinin ayn harfi” demektir. Lâmü'l fi'l ise, “فعل” fiilinin lam harfi demektir. Mesela نصر fiilinin faul fiili nun harfidir. Aynü'l fi'li sad, lâmü'l fi'li ise ra harfidir. Ve fiiller, bu vezinlere/ölçülere göre çekilir.¹²

فعل	فعل	فعل	فعل	فعل
فعل	فعل	فعل	فعل	فعل
فعل	فعل	فعل	فعل	فعل

Sol alt köşeden başlayarak:

Fe fâü'l fi'l aslı harf

Ayn aynü'l fi'l aslı harf

Lam lâmü'l fi'l aslı harf olarak, yüklemine yani fiilin aslı/kök harflerini göstermiş olduk. Ancak daha fiil cümle haline dönüşmemiş olduğundan ve hareketleri konulmadığından, bablarını belirleme imkânı oluşmamıştır.

Renklerin anlamı

Mavi: Fâü'l fi'l

Siyah: Aynü'l fi'l

Yeşil: Lâmü'l fi'l

2. adım: Fâü'l ve lâmü'l fiillerin hareketlerini fetha ile belirledik. Aynü'l fi'l harflerinin hareketleri ise bablarına göre değişkenlik gösterdikleri için, onlar yazılmamıştır.

فَعْلَ	فَعْلَ	فَعْلَ	فَعْلَ	فَعْلَ
فَعْلَ	فَعْلَ	فَعْلَ	فَعْلَ	فَعْلَ
فَعْلَ	فَعْلَ	فَعْلَ	فَعْلَ	فَعْلَ

3. adım: Açık/bariz muttasıl merfu fail/özne zamirlerini kırmızı renkle yerleştirdik. Bu zamirler: tensiyeye elifi¹³ ا, cemaat vavı¹⁴ و, nûnu'n-nisveh/müenneslik nûnu¹⁵ ن, ile ثَمَّ ثَمَّا تِ 17 تِ 16 نَا ثِ تَنْ ثَمَّا 18 fail zamirleridir.¹⁹

¹² İsmail Durmuş, “Nahiv”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/77-79.

¹³ Bedrüddîn Hasen b. Kâsım b. Abdillâh b. Ali Murâdî, *el-Cene'd-dâni fi hurûfi'l-me'ânî*, ed. Fahrüddîn Kabâve, Muhammed Nedîm Fâdıl (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 175.

¹⁴ Murâdî, *el-Cene'd-dâni fi hurûfi'l-me'ânî*, 150.

¹⁵ İbn Cinnî, *Sirru smâ'ati'l-i'râb*, 436; Murâdî, *el-Cene'd-dâni fi hurûfi'l-me'ânî*, 150; Ahmed b. İbrahim b. Mustafa Hâşimî, *el-Kavâidü'l-esâsiyye li'l-luğati'l-arabiyye*, ed. Enes Bideyvî (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 2015), 26.

¹⁶ İbn Cinnî, *Sirru smâ'ati'l-i'râb*, 170.

¹⁷ Hâşimî, *el-Kavâidü'l-esâsiyye li'l-luğati'l-arabiyye*, 24.

¹⁸ İbn Cinnî, *Sirru smâ'ati'l-i'râb*, 220.

¹⁹ İbn Cinnî, *Sirru smâ'ati'l-i'râb*, 170.

فَعَلُوا	فَعَلْنَا	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُنَّ	فَعَلْنَا
فَعَلْنَا	فَعَلْنَا	فَعَلْتُمَا	فَعَلْتُمَا	فَعَلْنَا
فَعَلْنَا	فَعَلْنَا	فَعَلْتِ	فَعَلْتِ	فَعَلْتِ

Renklerin anlamı

Mavi: Fâü'l fiil

Siyah: Aynü'l fiil

Yeşil: Lâ mü'l fiil

Kırmızı: Bariz muttasıl merfu zamirler: Açık fail/özne zamirleri

4. adım: Gizli/müstetir munfasıl merfu fail zamirlerini yerleştirdik. Bu zamirler: هُوَ/هِيَ zamirleridir.²⁰ Bu zamirler ise kahverengi kullanılarak yazıldı.

فَعَلُوا	فَعَلْنَا	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُمْ	فَعَلْنَا
فَعَلْنَا	فَعَلْنَا	فَعَلْتُمَا	فَعَلْتُمَا	فَعَلْنَا
فَعَلْنَا	فَعَلْنَا	فَعَلْتِ	فَعَلْتِ	فَعَلْتِ
هو	هي			

Renklerin anlamı

Mavi: Fâü'l fi'l

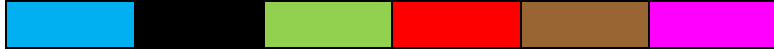
Siyah : Aynü'l fi'l

Yeşil: Lâ mü'l fi'l

Kırmızı: Açık fail zamirleri: Bariz muttasıl merfu zamirler

Kahverengi: Gizli fail zamirleri: Müstetir munfasıl merfu zamirler

Pembe : Müenneslik tâ'sı

5. adım: Müfred ve tesniye sığalarında müzekker ve müennes formlar birbiriyle karışmasın diye, müennes sığalara birer tane pembe renkli "müenneslik tâ'sı" eklendi.²¹

Mâzî Fiil Cümlesi ve Fail Zamirleri

فَعَلُوا	فَعَلْنَا	فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُنَّ	فَعَلْنَا
فَعَلْنَا	فَعَلْنَا	فَعَلْتُمَا	فَعَلْتُمَا	فَعَلْنَا
فَعَلْنَا	فَعَلْتِ	فَعَلْتِ	فَعَلْتِ	فَعَلْتِ
هو	هي			

²⁰ Murâdî, *el-Cene 'd-dâni fi hurûfi 'l-me 'âni*, 350.

²¹ Murâdî, *el-Cene 'd-dâni fi hurûfi 'l-me 'âni*, 56-57; Hâşimî, *el-Kavâidü 'l-esâsiyye li 'l-luğati 'l-arabiyye*, 24.

harekeli fail zamirlerinin de birleşmesinden dolayı peşpeşe dört harfte de hareke olacağından, lâmü'l fiili sakin kılınır ve sükun üzere mebnûdir.”²⁶

Bu fiil cümlelerinin failleri, iki yerde gizli/müstetir munfasıl merfu zamir olarak “هو\هي”, on iki yerde on tane muttasıl merfu zamir “اوتنتمتا” olarak gelmiştir. Cemaat vavından sonra gelen harf ise, elif-i vikâyedir.

Bu noktadan sonra ise, sülasî mücerred fiillerin mâzî fiilin bablarının kalıpları teker teker **aynü'l fi'l harflerine** dikkat çekilerek yaptırılır.

Sülasî mücerred fiiller: Aslı/kök harfleri üç tane olan **sülasî mücerred** fiiller, **mâzîlerinin** ve **muzâriilerinin** **aynü'l fiillerinin** **harekelerine** göre altı farklı baba / kısma ayrılır.

Hedef: Sülasî mücerred fiillerin bablarının belletilmesi

6.Bab	5.Bab	4.Bab	3.Bab	2.Bab	1.Bab	Türü Sahih Salim
فَعَلٌ يُفَعِّلُ	فَعَلٌ يُفَعِّلُ	فَعَلٌ يُفَعِّلُ	فَعَلٌ يُفَعِّلُ	فَعَلٌ يُفَعِّلُ	فَعَلٌ يُفَعِّلُ	Vezni/ Kalıbı
حَسِبَ يَحْسِبُ	حَسُنَ يَحْسُنُ	عَلِمَ يَعْلَمُ	فَتَحَ يُفْتَحُ	ضَرَبَ يَضْرِبُ	نَصَرَ يُنْصِرُ	Mevzûnu/ Örneği
كَسَرَتَانُ	ضَمُّ ضَمِّ	كَسْرُ فَتْحٍ	فَتْحَتَانُ	فَتْحُ كَسْرٍ	فَتْحُ ضَمِّ	

1. Babın mâzîsinin vezni/kalıbı: **فَعَلٌ**: Aynü'l fi'l harfinin harekesi fethadır.²⁷

²⁶ İbn Cinnû, *Sırru sinâ'ati'l-i-râb*, 220-221; Mâzî fiilin ne üzere mebnû olduğu hususu ihtilafı bir konu olmakla birlikte, mâzî fiil aslen fetha üzere mebnû olduğu halde bir yerde damme, dört yerde fetha, dokuz yerde ise sükun üzere mebnû kabul eden Basra ekolünün görüşüdür. Bir diğer görüş ise Kûfe ehlinin görüşüdür ki, mâzî fiil ya lafzî ya da takdîrî bir fetha üzere mebnûdir. Bk. Muhammed Muhyiddîn Abdilhamîd el-Mısırî, *et-tuhfetü's seniyye bi şerhi Mukaddimeti'l Ecrumiyye* (Dimeşk: Ekoletü Dari'l Fecr, 2013), 114; İbn Hîşam en-Nahvî, *Sebilü'l-hûda bi-tahkiki Şerhi Katri'm-nedâ*, ts., 71.

²⁷ *Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi* (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2000), 179; el-Maksûd: Günümüze kadar Osmanlı medreselerinde okutulan sarf kitabı. Her ne kadar İmâm-ı Birgivî, İmâm Azam Ebû Hanîfe'ye nisbet etse de bu görüşü teyid eden bir bilgiye rastlanmamıştır. Bkz. Kenan Demirayak, “el-Maksûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/453; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi, Sarf Nahiv Edatlar*, 47.

	غائب	غائبة	مخاطب	مخاطبة		نفس متكلم
جمع	فَعَلَ / فَعَلُوا	فَعَلْنَ / فَعَلْنَ	فَعَلْتُمْ / فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُنَّ / فَعَلْتُنَّ	فَعَلَ / فَعَلَ	مع غيره
تثنية	فَعَلَ / فَعَلَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	مع غيره
مفرد	فَعَلَ / هو	فَعَلَتْ / هي	فَعَلْتَ / فَعَلْتَ	فَعَلْتِ / فَعَلْتِ	فَعَلْتُ / فَعَلْتُ	وحدة

2. Babın mâzîsinin vezni/kalıbı: فَعَلَ : Aynü'l fi'l harfinin harekesi fethadır.²⁸

	غائب	غائبة	مخاطب	مخاطبة		نفس متكلم
جمع	فَعَلَ / فَعَلُوا	فَعَلْنَ / فَعَلْنَ	فَعَلْتُمْ / فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُنَّ / فَعَلْتُنَّ	فَعَلَ / فَعَلَ	مع غيره
تثنية	فَعَلَ / فَعَلَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	مع غيره
مفرد	فَعَلَ / هو	فَعَلَتْ / هي	فَعَلْتَ / فَعَلْتَ	فَعَلْتِ / فَعَلْتِ	فَعَلْتُ / فَعَلْتُ	وحدة

3. Babın mâzîsinin vezni/kalıbı: فَعَلَ : Aynü'l fi'l harfinin harekesi fethadır.²⁹

	غائب	غائبة	مخاطب	مخاطبة		نفس متكلم
جمع	فَعَلَ / فَعَلُوا	فَعَلْنَ / فَعَلْنَ	فَعَلْتُمْ / فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُنَّ / فَعَلْتُنَّ	فَعَلَ / فَعَلَ	مع غيره
تثنية	فَعَلَ / فَعَلَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	فَعَلْنَا / فَعَلْنَا	مع غيره
مفرد	فَعَلَ / هو	فَعَلَتْ / هي	فَعَلْتَ / فَعَلْتَ	فَعَلْتِ / فَعَلْتِ	فَعَلْتُ / فَعَلْتُ	وحدة

²⁸ Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179; Çörtü, Araçça Dilbilgisi, Sarf Nahiv Edatlar, 47.

²⁹ Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179; Çörtü, Araçça Dilbilgisi, Sarf Nahiv Edatlar, 47.

4. Babın mâzîsinin vezni/kalıbı: فَعَلَ: Aynü'l fi'l harfinin harekesi kesradır.³⁰

	غائب	غائبة	مخاطب	مخاطبة	نفس متكلّم
جمع	فَعِلُوا / فَعِلُوا	فَعِلْ / فَعِلْنَ	فَعِلْ / فَعِلْتُمْ	فَعِلْ / فَعِلْتِ	فَعِلْ / فَعِلْ
تثنية	فَعِلْ / فَعِلْ	فَعِلْ / فَعِلْتَا	فَعِلْ / فَعِلْتُمَا	فَعِلْ / فَعِلْتُمَا	فَعِلْ / فَعِلْنَا
مفرد	فَعِلْ / فَعِلْ هو	فَعِلْ / فَعِلَتْ هي	فَعِلْ / فَعِلْتَ	فَعِلْ / فَعِلْتِ	فَعِلْ / فَعِلْتُ

5. Babın mâzîsinin vezni/kalıbı: فَعَلْ: Aynü'l fi'l harfinin harekesi dammedir.³¹

	غائب	غائبة	مخاطب	مخاطبة	نفس متكلّم
جمع	فَعَلُوا / فَعَلُوا	فَعَلْ / فَعَلْنَ	فَعَلْ / فَعَلْتُمْ	فَعَلْ / فَعَلْتِ	فَعَلْ / فَعَلْ
تثنية	فَعَلْ / فَعَلْ	فَعَلْ / فَعَلْتَا	فَعَلْ / فَعَلْتُمَا	فَعَلْ / فَعَلْتُمَا	فَعَلْ / فَعَلْنَا
مفرد	فَعَلْ / فَعَلْ هو	فَعَلْ / فَعَلَتْ هي	فَعَلْ / فَعَلْتَ	فَعَلْ / فَعَلْتِ	فَعَلْ / فَعَلْتُ

6. Babın mâzîsinin vezni/kalıbı: فَعِلْ : Aynü'l fi'l harfrinin harekesi kesradır.³²

	غائب	غائبة	مخاطب	مخاطبة	نفس متكلّم
جمع	فَعِلُوا / فَعِلُوا	فَعِلْ / فَعِلْنَ	فَعِلْ / فَعِلْتُمْ	فَعِلْ / فَعِلْتِ	فَعِلْ / فَعِلْ
تثنية	فَعِلْ / فَعِلْ	فَعِلْ / فَعِلْتَا	فَعِلْ / فَعِلْتُمَا	فَعِلْ / فَعِلْتُمَا	فَعِلْ / فَعِلْنَا
مفرد	فَعِلْ / فَعِلْ هو	فَعِلْ / فَعِلَتْ هي	فَعِلْ / فَعِلْتَ	فَعِلْ / فَعِلْتِ	فَعِلْ / فَعِلْتُ

³⁰ Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179; Çörtü, Arapça Dilbilgisi, Sarf Nahiv Edatlar, 47.

³¹ Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179; Çörtü, Arapça Dilbilgisi, Sarf Nahiv Edatlar, 47.

³² Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179; Çörtü, Arapça Dilbilgisi, Sarf Nahiv Edatlar, 47.

** Mâzî fiiller

*Buraya kadar mâzî fiille ilgili şunları söyleyebiliriz:

Buradaki kelimelerin tümü, birer **basit tam fiil cümlesidir**. Yani her birinin yüklemi (fiil= فعل) + özneleri (yani **failleri** (هو هي ا و ن ت تما ثم ت ثن ث نا failleri) vardır. Türkçedeki özne, fiil cümlesinde karşımıza “Fail” olarak çıkmaktadır. Fiil cümlesinin failleri ya açık isim ya da zamir olarak gelirler. Bu tablodaki “fiil cümleleri”nin failleri, ya açık/bariz zamir ya da gizli/müstetir zamir olarak gelmişlerdir. Açık isim olarak gelmemişlerdir.

b) Adım Adım Muzâri Fiilin Yapılışı :

Fiil-i muzârinin tanımı ve yapılışı: Muzâri fiil, geniş zamanı ifade eden fiili kalıbı olup, mâzî fiilden farklı olarak aslî kök harflerinin başına birer tane muzâraat harfi getirilerek yapılır. Genel olarak “Muzâri fiil, mâzî fiilden yapılır” gibi bir tarif varsa da, bu tarif efrâdını camî’ ağıyârını mani’ olmadığı için muzâri fiilin yapım aşaması mâzî fiilden çok daha önemlidir. Çünkü muzâri fiilin yapımında, mâzî fiilde olmayan başka semboller de kullanılacaktır. Şöyle ki; aslî/kök harflerinden önce birer tane muzâraat/geniş zaman harfi getirilip, mâzî fiilde i’rab işaretleri sadece hareke iken muzâri fiilde ise faili açık zamir olarak gelen yerlerde hareke yerine i’rab işareti/sembolü harfe dönüşecektir. Ayrıca mâzî fiillerin tüm sîgaları/çekimleri mebnî iken, muzâri fiilde ise sadece kendisine müenneslik/bayanlık nûnu dediğimiz nûnu’n-nisveh bitişen sîgalar mebnî, geri kalan sîgalar ise mu’rabdır. Mu’rab olan sîgaların ise merfu, mansub ve meczûm olmak üzere üç hali vardır. Her halin kendine göre bir sembolü ve bu sembolü alabilmek için şart veya şartları vardır. Dolayısıyla yine aslî/kök harflerinden başlayarak adım adım muzâri fiilin oluşumunu öğretmeye çalıştık.

1. Adım: Önce aslî harflerini/yüklemlerini yazdık.

	غائب	غائبة	مخاطب	مخاطبة	نفس متكلم	مع غيره
جمع	فَعْلٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلٌ	مع غيره
تثنية	فَعْلٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلٌ	مع غيره
مفرد	فَعْلٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلٌ	فَعْلَةٌ	فَعْلٌ	وحدة

2. Adım: Aslî harflerinin başına ا ت تين harflerinden birini getirdik. Bu harfler bordo renkle yazıldı ; ا ت تين muzâraat harfleri³³ fethalı hemze ا , fethalı ت , fethalı ي ve fethalı bir ن harfidir.

³³ Hâşimî, *el-Kavâidü'l-esâsiyye li'l-luğati'l-arabiyye*, 28.

³⁴ Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, 181.

	غائب	غائبة	مخاطب	مخاطبة	نفس متكلم	
مع غيره	يُفعل	يُفعل	تُفعل	تُفعل	فُعل	
مع غيره	يُفعل	تُفعل	تُفعل	تُفعل	تُفعل	
وحده	يُفعل	تُفعل	تُفعل	تُفعل	أُفعل	

3. **Adım:** *Nûnu'n-nisveleri*³⁵ yani mebnî sîgalardaki fail nunlarını ن pembe ile yazdık. Artık aslî harfleri tanıyabildiğimiz için, doğru ve dikkat çekici renkler kullanılması gayesiyle ya da yoğun renk kullanımının öğrencinin dikkatini dağıtabileceği gerekçesiyle - aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere- faü'l fi'l ayn'ül fi'l ve lâmü'l fi'l harflerini siyah renkle yazdık.

3 يُفعل	يُفعلن	4 تُفعل	تُفعلن	
1 يُفعل	2 تُفعل	2 تُفعل	2 تُفعل	نُفعل
يُفعل	تُفعل	تُفعل	5 تُفعل	أُفعل

4. **Adım:** Ef'âlü hamsenin tarifini yapıp, **tesniye elifleri** (dört yerde), **cemaat vavları** (iki yerde) ve **muhataba yâ'sını** (bir yerde) kırmızı kalemle yerleştirdik.³⁶

Daha sonra ise Ef'âlü hamsenin tarifi öğretilip ezberlettirilir: Kendisine **tesniye elifi**, **cemaat vavı** ve **muhataba ya'sı** bitişen muzâri sîgalarındır. Bu harfler artık birer harf değil bariz **muttasıl merfu zamir**, yani **faildirler/öznedirler**. Ayrıca ef'âlü hamse sîgalarını numaralandırılmıştır.

3 يُفعل و	يُفعلن	4 تُفعل و	تُفعلن	فُعل
1 يُفعل ا	2 تُفعل ا	2 تُفعل ا	2 تُفعل ا	نُفعل
يُفعل	تُفعل	تُفعل	5 تُفعل ي	أُفعل

5. **adım:** **Kahverengi** ile gizli zamir faillerini yerleştirdik:³⁷ هو هي انت انا نحن

3 يُفعلو	يُفعلن	4 تُفعلو	تُفعلن	
1 يُفعل ا	2 تُفعل ا	2 تُفعل ا	2 تُفعل ا	نُفعل نحن
يُفعل هو	تُفعل هي	تُفعل أنت	5 تُفعل ي	أُفعل أنا

6. **adım:** Aynü'l fi'l harfleri hariç fiilleri harekeledik. Önce beş yerde **lafzî damme**³⁸, ef'âlü hamsede ise **nun** olarak ref' alametlerini koyduk.³⁹

³⁵ Hâşimî, *el-Kavâidü'l-esâsiyye li'l-luğati'l-arabiyye*, 27.

³⁶ Hâşimî, *el-Kavâidü'l-esâsiyye li'l-luğati'l-arabiyye*, 27.

³⁷ Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, 418, 507.

³⁸ İbn Cinnî, *Sirru sinâ'ati'l-i'râb*, 171.

³⁹ İbn Cinnî, *Sirru sinâ'ati'l-i'râb*, 171; Ebû Abdullah b. Davûd Sanhacî, *Şerhu'l-Âcrûmiyye*, ed. Muhammed b. Salih Useymîn (Kahire: Mektetü'r-Rihab, 2007), 41.

“Fiili muzâri mebnî midir mu’rab mıdır?” sorusunu sorup “fiili muzâri kendisine nûnu’n-nisveh (ن) bitişen sîgaları mebnî, geri kalan sîgaları ise mu’rabdır, yani merfu, mansub ve meczum olabilirken mecrur olamazlar” cevabını belletmeye çalıştık. Ayrıca fiil-i muzârinin faili gizli gelen sîgalarında, başında nasb veya cezm edatı olmadığı için merfu olduğunu, merfuluk alametlerinin ise faili gizli gelen yerlerde damme, ef’âlû hamsede ise “nun” harfi olduğunu gösterdik. Böylece öğrenci, i’rab alametlerinin sadece hareke ile değil harf ile de olabileceği bilgisine yavaş yavaş aşına olmaya başlamıştır.

يَفْعَلُونَ 3	يَفْعَلْنَ	تَفْعَلُونَ 4	تَفْعَلْنَ	
يَفْعَلُ 1	تَفْعَلُ 2	تَفْعَلُ 2	تَفْعَلُ 2	نَفْعَلُ
هو	هي	أنت	تَفْعَلِي 5	أنا

Renklerin anlamı;

Yüklemlerini, yani aslî harflerini siyah ile;

Muzâraat harflerini bordo ile;

Açık / bariz muttasıl merfu fail zamirlerini kırmızı ile;

Gizli müstetir munfasıl merfu fail zamirlerini kahverengi ile;

Mebnî sîgalarındaki nûnu’n nisveleri pembe ile;

Ref’ alameti olan dammeleri ve nunları ise yeşil renk ile yazdık;

Ayrıca buradan sonra tüm tabloyu üç kısma ayırarak, zemini üç farklı renge boyayıp üç bölüme ayırdık;

Birinci bölüm, i’rabı hareke ile olup⁴⁰ faili gizli gelen yerler, f.g.y.

İkinci bölüm, “gri” renk ile ef’âlû hamse ve i’rabı harf ile olan yerler⁴¹

Üçüncü bölümde ise “pembe” renk ile mebnî sîgaları gösterdik.⁴²

Muzâri fiillerin i’rab (merfu ve mebnî) tablosu

⁴⁰ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi, Sarf Nahiv Edatlar*, 47.

⁴¹ Ahmet Yüksel, *Arapça Kelime Bilgisi* (Samsun: Ceylan Ofset, 2019), 235.

⁴² Yüksel, *Arapça Kelime Bilgisi*, 235.

يَفْعَلُونَ 3 e/5	يَفْعَلُونَ Mebni	تَفْعَلُونَ 4 e/5	تَفْعَلُونَ Mebni	
يَفْعَلُ اِنْ 1 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	نَفْعَلُ نحن f.g.y.
يَفْعَلُ هو f.g.y.	تَفْعَلُ هي f.g.y.	تَفْعَلُ أنت f.g.y.	تَفْعَلِي نَ 5 e/5	أَفْعَلُ أنا f.g.y.

f.g.y.: Faili gizli gelip, i'rabı hareke ile olan yerler yeşil zemin

Ef'âlû Hamse: E/5: (ا و ي) Gri zemin i'rabı harf ile olup faili açık zamir olarak gelen yerler. Fail zamirleri belli olsun diye özellikle bitiştirilmemiştir. Eğer fiil-i muzârinin başında nasb veya cezm edatı olmadığında (başında gizli bir amil varmış gibi) merfu kabul edilir. Ancak merfuluk alameti her zaman damme değildir. Ef'alü hamsede ise Nun'dur.

İ'rab alameti olan nunlar, belli olsun diye ayrı yazılmıştır.

Daha sonra ise muzâri fiiller de altı baba göre yazılıp merfu halleri gösterilmiştir.

1. babın muzâri kalıbı⁴³ يَفْعَلُ

يَفْعَلُونَ 3 e/5	يَفْعَلُونَ Mebni	تَفْعَلُونَ 4 e/5	تَفْعَلُونَ mebni	
يَفْعَلُ اِنْ 1 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	نَفْعَلُ نحن f.g.y.
يَفْعَلُ هو f.g.y.	تَفْعَلُ هي f.g.y.	تَفْعَلُ أنت f.g.y.	تَفْعَلِي نَ 5 e/5	أَفْعَلُ أنا f.g.y.

⁴³ Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179.

2. babın muzâri kalıbı⁴⁴ يَفْعَلُونَ

يَفْعَلُونَ 3 e/5	Mebni يَفْعَلُونَ	تَفْعَلُونَ 4 e/5	mebni تَفْعَلُونَ	
يَفْعَلُ اِن 1 e/5	تَفْعَلُ اِن 2 e/5	تَفْعَلُ اِن 2 e/5	تَفْعَلُ اِن 2 e/5	نَفْعَلُ نحن f.g.y.
يَفْعَلُ هو f.g.y	تَفْعَلُ هي f.g.y.	تَفْعَلُ أنتَ f.g.y.	تَفْعَلِي نَ 5 e/5	أَفْعَلُ أنا f.g.y.

3. babın muzâri kalıbı⁴⁵ يَفْعَلُونَ

يَفْعَلُونَ 3 e/5	Mebni يَفْعَلُونَ	تَفْعَلُونَ 4 e/5	mebni تَفْعَلُونَ	
يَفْعَلُ اِن 1 e/5	تَفْعَلُ اِن 2 e/5	تَفْعَلُ اِن 2 e/5	تَفْعَلُ اِن 2 e/5	نَفْعَلُ نحن f.g.y.
يَفْعَلُ هو f.g.y	تَفْعَلُ هي f.g.y.	تَفْعَلُ أنتَ f.g.y.	تَفْعَلِي نَ 5 e/5	أَفْعَلُ أنا f.g.y.

4. babın muzâri kalıbı⁴⁶ يَفْعَلُونَ

يَفْعَلُونَ 3 e/5	Mebni يَفْعَلُونَ	تَفْعَلُونَ 4 e/5	mebni تَفْعَلُونَ	
يَفْعَلُ اِن 1 e/5	تَفْعَلُ اِن 2 e/5	تَفْعَلُ اِن 2 e/5	تَفْعَلُ اِن 2 e/5	نَفْعَلُ نحن f.g.y.
يَفْعَلُ هو f.g.y	تَفْعَلُ هي f.g.y.	تَفْعَلُ أنتَ f.g.y.	تَفْعَلِي نَ 5 e/5	أَفْعَلُ أنا f.g.y.

⁴⁴ Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179.

⁴⁵ Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179.

⁴⁶ Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179.

5. babın muzâri kalıbı⁴⁷ يَفْعَلُ

يَفْعَلُونَ 3 e/5	Mebni يَفْعَلْنَ	تَفْعَلُونَ 4 e/5	mebni تَفْعَلْنَ	
يَفْعَلُ اِنْ 1 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	نَفْعَلُ نحن f.g.y.
يَفْعَلُ هو f.g.y.	تَفْعَلُ هي f.g.y.	تَفْعَلُ أنت f.g.y.	تَفْعَلِي نَ 5 e/5	أَفْعَلُ أنا f.g.y.

6. babın muzâri kalıbı⁴⁸ يَفْعَلُ

يَفْعَلُونَ 3 e/5	Mebni يَفْعَلْنَ	تَفْعَلُونَ 4 e/5	mebni تَفْعَلْنَ	
يَفْعَلُ اِنْ 1 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	تَفْعَلُ اِنْ 2 e/5	نَفْعَلُ نحن f.g.y.
يَفْعَلُ هو f.g.y.	تَفْعَلُ هي f.g.y.	تَفْعَلُ أنت f.g.y.	تَفْعَلِي نَ 5 e/5	أَفْعَلُ أنا f.g.y.

Buraya kadar fiil-i muzârinin -mebnî sîğaları hariç- merfu halini gören öğrenci, daha sonra başına cezm edatı gelen muzâri fiilin meczûm halleri ile, başına nasb edatı geldiğinde ise mansub halini yine altı baba göre yazar. Sonunda öğrenci fiil-i muzârinin mebnî-mu'rab tüm hallerini görmüş olur. Aşağıdaki tablo üzerinden, (fiil-i muzârinin) tüm halleri karşılaştırmalı olarak anlatılır.

Fiil-i muzârinin mebnî-nûnu'n nisveh bitişen sîğaları -ve mu'rablık tablosu- merfu/mezczum ve mansub muzâri-⁴⁹ halleri gösterilmiş olup, artık öğrenci, okuduğu kelimeyi salt bir kelime olarak algılamak yerine, onun her harfinin ne anlama geldiğini anlayacak seviyeye gelmiştir. Ayrıca üç kısma

⁴⁷ Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179.

⁴⁸ Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi, 179.

⁴⁹ Yüksel, Arapça Kelime Bilgisi, 236-237.

böldüğümüz fiil-i muzâri klasik şekliyle değil, aşağıdaki numaralara göre çekilerek yeşil alan faili gizli gelen yerler, gri alan ef'âlü hamse, pembe alan ise mebnî sîgalar olmak üzere bu sıraya göre çekilir. Bu bölümleme çok önemlidir. Öğrenci böylece muzâri fiili klasik sıralamaya göre değil, faili gizli gelip îrabı hareke ile olan yerleri, îrabı harf ile olan yerleri yani ef'âlü hamseyi ve mebnî sîgaları görmüş olur. Bu noktada çerçevenin kenarlarında fiillerin sîgalarının/formlarının müfred/tekil, tesniye/ikil ve cemî olma durumları da belirtilir.

Mu'rab (merfu, meczum ve mansub) ve mebnî muzari tablosu

					نفس متكلم	
جمع	لَنْ يَفْعَلُوا / لَمْ يَفْعَلُوا / يَفْعَلُونَ 8	لَنْ يَفْعَلْنَ / لَمْ يَفْعَلْنَ / يَفْعَلْنَ 11	لَنْ تَفْعَلُوا / لَمْ تَفْعَلُوا / تَفْعَلُونَ 9	لَنْ تَفْعَلْنَ / لَمْ تَفْعَلْنَ / تَفْعَلْنَ 12	فعل / يَفْعَلُ	مع غيره
تشبيه	لَنْ يَفْعَلَ ا / لَمْ يَفْعَلَ ا / يَفْعَلِ اِنْ 6	لَنْ تَفْعَلَ ا / لَمْ تَفْعَلَ ا / تَفْعَلِ اِنْ 7	لَنْ تَفْعَلِ ا / لَمْ تَفْعَلِ ا / تَفْعَلِ اِنْ 7	لَنْ تَفْعَلِ ا / لَمْ تَفْعَلِ ا / تَفْعَلِ اِنْ 7	لَنْ تَفْعَلُ / لَمْ تَفْعَلُ / تَفْعَلُ 5 لَحْن	مع غيره
مفرد	لَنْ يَفْعَلَ / لَمْ يَفْعَلَ / يَفْعَلُ هو 1	لَنْ تَفْعَلَ / لَمْ تَفْعَلَ / تَفْعَلُ هي 2	لَنْ تَفْعَلُ / لَمْ تَفْعَلُ / تَفْعَلُ أنت 3	لَنْ تَفْعَلِي / لَمْ تَفْعَلِي / تَفْعَلِي 10	لَنْ أَفْعَلُ / لَمْ أَفْعَلُ / أَفْعَلُ أنا 4	وحدة

Bu örneklerle fiillerin tüm unsurları anlatılmış, sıra fiil cümlesinin özelliklerini anlatmaya gelmiştir. Yukarıdaki fiil cümlelerinin özelliği, faillerinin açık ya da gizli zamir olarak gelmesi, “açık isim olarak” gelmemesidir. Bu özelliklerin farkında olmadan, fiil cümlesinin kurulumu çok zordur. Görüldüğü üzere eğer fiil cümlesinin faili/öznesi açık isim olarak gelmez ise fiil, çekimli olarak gelir ve fiil cümlesinin mantığı yerleştirilmeye çalışılır.

- 2) Fiil cümlesinin failinin **açık isim** olarak gelmesi / faillerinin açık isim olarak gelmesi

Bir Fiil Üç Fail Kuralı

Fiil cümlesinin faili açık isim olarak gelirse ve fail müzekker ise, fiil daima müfred müzekker gâib; fail açık isim olarak gelip müennes ise, fiil

daima müfred müennes ğaibe sîgasıyla gelir. Failin açık isim olarak gelmesinden kasıt “Ahmet, Ayşe, Müslüman, Öğrenci” şeklinde bir isim olması, zamir olmamasıdır. Ancak isim/zamir başa alınır sonra fiil gelirse, cümle isim cümlesine dönüşür ve fiil sayı ve cinsiyet yönünden öncesindeki isme (mübtedâya) uyar.⁵⁰ Böylece özne, fail değil mübtedâ olur, cümle basit fiil cümlesinden, yüklemi fiil cümlesi olan bileşik isim cümlesine dönüşür. Eğer fail zamir olarak gelirse yani açık isim gizli ya da açık zamire dönüştürülürse, o zaman fiil çekimli gelir.

Örnekler:

Failin açık isim olarak gelmesi	Failin gizli ya da açık zamir olarak gelmesi
كُتِبَ الْمُسْلِمُ كِتَابًا	كُتِبَ كِتَابًا
Açık isim الْمُسْلِمُ	Gizli zamir (هو)
كُتِبَ الْمُسْلِمَانِ كِتَابًا	كُتِبَ كِتَابًا
Açık isim الْمُسْلِمَانِ	Açık zamir Tesniye elifi (إ)
كُتِبَ الْمُسْلِمُونَ كِتَابًا	كُتِبُوا كِتَابًا
Açık isim الْمُسْلِمُونَ	Açık zamir Cemaat vâvı (و)
كُتِبَتِ الْمُسْلِمَةُ كِتَابًا	كُتِبَتِ كِتَابًا
Açık isim الْمُسْلِمَةُ	Gizli zamir (هي)
كُتِبَتِ الْمُسْلِمَتَانِ كِتَابًا	كُتِبَتِ كِتَابًا
Açık isim الْمُسْلِمَتَانِ	Tesniye elifi (إ)
كُتِبَتِ الْمُسْلِمَاتُ كِتَابًا	كُتِبْنَ كِتَابًا
Açık isim الْمُسْلِمَاتُ	Nûnu'n-nisveh (ن)

Yukarıda verilen örneklerde fiiller, failin açık isim olarak gelip gelmemesine göre şekillenir, yani fiilin çekimli olarak gelip gelmemesi durumunu, failin açık isim olarak gelip gelmemesi belirler. Ancak bu cümleleri, yüklemi fiil cümlesi olan isim cümleleri ile karıştırmamak gerekir.

كُتِبَ الْمُسْلِمُ كِتَابًا cümlesinde hem gizli هو, hem de المسلم açık ismi fail olmadığı gibi;

كُتِبُوا الْمُسْلِمُونَ / كُتِبَ الْمُسْلِمَانِ denmez. Fiil, hem açık isim hem zamirli olarak tesniye ve cemî sîgasıyla/şekliyle gelmez.⁵¹

Ayrıca fail fiilden önce gelmez,⁵² fiilden önce gelen isim fail değil mübtedâ olur.⁵³

⁵⁰ Yüksel, *Arapça Kelime Bilgisi*, 16, 24, 60.

⁵¹ Ebû Muhammed el-Kâsım b. Ali el-Harîrî, *Şerhu mulhati'l-i'râb*, ed. Ahmed Muhammed Kasım (Dimeşk: Dâru'l-Kelimi't-tayyib, 2005), 157.

⁵² Ebû Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Abdullah İbn Mâlik et-Tai, *Şerhü'l-kâfiyeti'ş-şâfiye* (Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1982), 2/580.

⁵³ İd Mustafa, *en-Nahvu'l-Musaffâ* (Kahire: Alemü'l-Kitap, 2009), 406.

Bir fiil üç fail kuralı fiil/isim cümlesi karşılaştırması

		Yüklemi fiil cümlesi olan bileşik isim cümlesi	Faili açık isim olarak gelen basit fiil cümlesi (bir fiil üç fail kuralı)		
Fiil müfred	Mübte dâ müfred	كَتَبَ كِتَابًا الْمُسْلِمُ (هُ)	كَتَبَ الْمُسْلِمُ كِتَابًا	Fail açık isim müfred	Fiil müfred
Fiil tesniye	Mübte dâ Tesniye	كَتَبَا كِتَابًا الْمُسْلِمَانِ	كَتَبَ الْمُسْلِمَانِ كِتَابًا	Fail açık isim tesniye	Fiil müfred
Fiil cemî	Mübte dâ cemî	كَتَبُوا كِتَابًا الْمُسْلِمُونَ	كَتَبَ الْمُسْلِمُونَ كِتَابًا	Fail açık isim cemî	Fiil müfred
		Fail hem المسلم hem هو olmaz	كَتَبَ الْمُسْلِمُ (هُ)		
		Fail hem tesniye elifi hem المسلمان olmaz	الْمُسْلِمَانِ كَتَبَا		
		Fail hem cemaat vavı hem المسلمون olmaz	كَتَبُوا الْمُسْلِمُونَ		

Failin gelişine göre fiil cümlesi çeşitleri

	Hem açık isim hem de gizli ya da açık zamirli	Yüklemi fiil cümlesi olan bileşik isim cümlesi	Faili açık isim olarak gelen basit fiil cümlesi	Failin mefulden sonra geldiği fiil cümlesi	Faili açık ya da gizli zamir olarak gelen
--	---	--	---	--	---

	fiil cümlesi		(bir fiil üç fail kuralı)		fiil cümlesi
Cümle doğru ancak fail hem المسلم hem هو olmaz	كُتِبَ الْمُسْلِمُ هُوَ	الْمُسْلِمُ كَتَبَ كِتَابًا	كُتِبَ الْمُسْلِمُ كِتَابًا	كُتِبَ الْمُسْلِمُ failmef. fiil	كُتِبَ كِتَابًا (هُوَ)
Fail hem tesniye elifi hem المسلمان olmaz	كُتِبَ الْمُسْلِمَانِ	الْمُسْلِمَانِ كَتَبَا كِتَابًا	كُتِبَ الْمُسْلِمَانِ كِتَابًا	كُتِبَ الْمُسْلِمَانِ failmef. fiil	كُتِبَا كِتَابًا
Fail hem cemaat vavı hem المسلمون olmaz	كُتِبُوا الْمُسْلِمُونَ	الْمُسْلِمُونَ كَتَبُوا كِتَابًا	كُتِبَ الْمُسْلِمُونَ كِتَابًا	كُتِبَ الْمُسْلِمُونَ fail mef. fiil	كُتِبُوا كِتَابًا
	Yanlış	Doğru	Doğru	Doğru	Doğru

Yukarıdaki cümlelerde ise, yüklemi fiil cümlesi olan isim cümleleri sayı ve cinsiyet açısından birbirlerine uymak zorunda olduklarından ve yine fiilin faili açık isim olarak gelmediğinden, fiil çekimli yani mübtedâ müfred ise o da müfred mübtedâ, tesniye ise o da tesniye, mübtedâ cemî ise o da cemî olarak gelmiştir.

Fiil cümlelerinde ise, “fail açık isim olarak geldiği için bir fiil üç fail kuralı”na göre fiil daima müfred müzekker ğaib olarak gelmiştir. Eğer fail müennes ise fiil bu sefer de müfred müennes ğaibe olarak gelecektir.

Sonuç olarak hiç şüphesiz hem öğrenci açısından hem de öğretici açısından Arapça'nın en zor gelen kısmı, kelime bilgisi yani sarf/morfolojidir. Bu nedenle öğrencilerin daha kolay anlamasına yönelik olarak geliştirmiş olduğumuz bu yöntem, öğrencilerin konuları anlamasında son derece önemli bir aşama sağlamaktadır. Çalışmamızda فعل يفعل kalıbı üzerinden sadece -sahih mâzî ve muzâri fiillerin kalıplarını sunduk. Zira sarfın temeli, bu fiillere dayanmaktadır. Bu tablolar ışığında Arap Dili üzerinde öğrenim faaliyeti sürdürenler, diğer emir ve nehiyleri de çok rahatlıkla anlayabileceklerdir. Ayrıca fiiller de, Aksâmü's-seb'a baz alınarak 25 fiilin mâzî merfu mansub ve meczum muzâri ile emir ve nehiyleri de aynı yöntem ile öğrencilerimiz

tarafından yazılmış, özellikle Ecvef ve nakıs fiillerdeki i'lâl kaidelerinin çok rahat anlaşıldığı görülmüştür. Zaman açısından ise her tablonun yazılımı ilk başlarda biraz zaman olsa da, ilerleyen zamanlarda bir tablo yaklaşık 15 dakikada yazılabilmektedir. Aksâmü's-seb'aya göre 25 örnek fiilin, mâzî (1), muzârî (merfu mansub ve meczum halleri 3) emir (emr-i hazır ve emr-i ğaib 2) ve nehiy (nehy-i hazır ve nehy-i ğaib 2) tabloları gözönüne alındığında, $25 \times 8 \times 15 = 3000$ dakika = 50 saatlik bir çalışma süresi tutar. Ders programına göre dağılımı yapıp ödev dağılımı ona göre yapılırca, bu program herhangi bir zorluk ya da bıkkınlık oluşturmayacaktır.

Yazılacak fiiller tablosu

Sahih	Mâzî	muz ârî	Emr-i hazır	Neh yi hazı r	Emri ğaib	Nehy i ğaib
Salim	نصر ضرب فتح علم حسب حسن					
Mehmuz	أكل سأل قرأ رأ					
Muza'af	مد فرود					
Mu'tel						
Misal	وعد وجل ينس					
Ecvef	قال باع خاف					
Nakıs	رمى دعا رضي					
Lefif	وقى طوى عبي					

Böylece öğrenciler bir fiilin tüm hallerini -lafzî/takdîr i'rabı, illet harfinin düşmesini- öğrenmiş olurlar. Özellikle illetli fiillerde, i'lal hazf ictimâ'üs-sâkineyn gibi kaidelerin renklerle çok daha kolay öğrenileceği kanaatindeyiz. Fiillerin öğrenilmesinin akabinde, aynı şekilde isimler yazdırılıp öğrenciler cümlenin içindeki isim ve fiillerin bütün hallerini öğrenmiş olacak ve böylece cümle kurumuna hazır hale gelmiş (hazırbulunuşluk) olacaklardır.

Kaynakça

- Abdilhamîd el-Mısırî, Muhammed Muhyiddîn. *et-tuhfetü's seniyye bi şerhi Mukaddimeti'l Ecrumiyye*. Dimeşk: Ekoletü Dari'l Fecr, 2013.
- Akyıldız, Seçil Tümen. *Bilişsel Koçluk Destekli Yansıtıcı Öğretim Yaklaşımının İngilizce Öğretiminde Öğrencilerin Akademik Başarısına, Kalıcılığa, Yansıtıcı Düşünme Ve Üstbilmiş Becerilerine Etkisi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Binnur Yeşilyaprak (ed.). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2004.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi kitabevi, 1992.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça Dilbilgisi, Sarf Nahiv Edatlar*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012.
- Demirayak, Kenan. "el-Maksûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/453. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Durmuş, İsmail. "Nahiv". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/300-306. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- el-Harîrî, Ebû Muhammed el-Kâsım b. Ali. *Şerhu mulhati'l-i'râb*. ed. Ahmed Muhammed Kasım. Dimeşk: Dâru'l-Kelimi't-tayyib, 2005.
- el-Hâşimî, Ahmed b. İbrahim b. Mustafa. *el-Kavâidü'l- esâsiyye li'l-luğati'l-arabiyye*. ed. Enes Bideyvî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2015.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân el-Mavsîlî. *Sirru smâ'ati'l-i'râb*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- İbn Hîşam en-Nahvî. *Sebîlü'l-hûda bi-tahkiki Şerhi Katri'm-nedâ*, ts.
- İbn Mâlik et-Tai, Ebû Abdullah Cemaleddin Muhammed b. Abdullah. *Şerhü'l-kâfiyeti's-şâfiyye*. Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1982.
- İd Mustafa. *en-Nahvu'l-Musaffâ*. Kahire: Alemü'l-Kitap, 2009.
- Kuşçu, Ertan. "Yabancı Dil Öğretimi/Öğreniminde Görsel ve İşitsel Araçları Kullanmanın Önemi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/43 (ts.), 213-224.
- Mecmuatü's-sarf: Emsile, Bina, Maksud, İzzi*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2000.
- Memiş, Muhammed Raşit. "Yabancılara Türkçe Öğretenlerin Başvurdukları Kelime Öğretim Stratejilerinin Belirlenmesi". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 14/28 (2019), 275-300.
- Murâdî, Bedrüddîn Hasen b. Kâsım b. Abdillâh b. Alî. *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*. ed. Fahrüddîn Kabâve, Muhammed Nedîm Fâdil. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Sanhacî, Ebû Abdullah b. Davûd. *Şerhu'l-Âcrûmiyye*. ed. Muhammed b. Salih Useymîn. Kahire: Mektetü'r-Rihab, 2007.
- Yüksel, Ahmet. *Arapça Kelime Bilgisi*. Samsun: Ceylan Ofset, 2019.